

(ע"ב) 'דראוי לירשו' – רבנו פרץ פרש (דלא כפרש"י): שמא דוקא כאן אומרים שקנין פירות שיש לו לאב אינו כקנין הגוף לענין עיכוב מכירת הבן, משום שיש לו לבן שייכות יתרה בנכסים, שהרי ראוי לירשו, אבל בעלמא, כגון במעשה אמו של שמואל בר אבא, שלא היה ראוי לירשה אלא הבעל, שמא קנין פירות שיש לו לבעל כקנין הגוף הוא לעכב נתינתה לבנה.

דף פט

הערות ובאורים בפשט

'משום דאיכא רווח ביתא' – אף על פי שמן הסתם אין אותו 'רווח ביתא' שוה את הסכום המלא של דמי מכירתה בטובת הנאה, ואילו באנו להעריך את הנוק האמיתי שניזוקה על פיהם, היה זה פחות מדמי מכירתה – יש לומר, כיון שמכל מקום נוח לה למכור גם בידעה שבעלה יטול, אם כן, דמי מכירה זו הם השווי ששוים לה הנכסים בפועל. והוא הסכום שהפסידה.

'טובת הנאה לאשה ואין הבעל אוכל פירות, מאי טעמא, פירא תקינו ליה רבנן, פירא דפירא לא תקינו ליה רבנן' – זה שאמרו 'פירא דפירא' אינו כפי המשמעות הפשוטה, שהרי אין דמי טובת הנאה – 'פירות', שאם כן היו שייכים לבעל, אלא לפי שנראים כפירות, כי הגוף קיים לאיש. ודברי רבא מוסברים כך: לא רק שהדמים עצמם לא תקנו לבעל, אלא אפילו אם תקנה בהם קרקע, לא ידונו כנכסי מלוג שפירותיהם לבעל. (עפ"י הראב"ד. והרשב"א כתב בדעתו שכינו את דמי הטובת-הנאה עצמם כ'פירא דפירא', ע"ש).

'כל לגבי בעל ודאי מחלה' – אין להקשות, מהי ההנחה הפשוטה שתעשה כן, והלא הדבר אסור, להפסידו מה שמכרה לו (והתוס' הקשו מצד שאסור לשהות ללא כתובה, ופרשו שתמחל ובעלה יכתוב לה כתובה חדשה) – שהרי אנו דנים עתה כלפי אשה שאינה רוצה לשלם, והדיון לכופה למכור כתובתה, ועל אשה כזו אכן תולים ודאי שתעשה כל תחבולה, אפילו באיסור, כדי להיפטר. ואמנם נראה שאם אשה כשרה היא, יש לה למכור כתובתה בטובת הנאה כדי לפרוע את חובה, אלא שאין בית דין כופין על הדבר.

(ע"ב) 'אמאי, תזבנינה ניהליה לכתובתה לבעלה בטובת הנאה בהא חבלה... דמשום ארבעה זוזי לא מפסיד עשרים וחמשה' – מבואר, שאשה שחבלה בבעלה, אם יש בכתובתה תוספת על עיקר הכתובה – מוכרת את התוספת בטובת הנאה, לבעלה, בפרעון חבלתו. ואם אין לה תוספת – אינה מוכרת. אלא שבזה יש אומרים שתלוי הדבר, אם דמי החבלה מועטים ביחס לכתובה (ביחס של אחד לכ"ה או פחות. ויש אומרים עד מחצה – ע' במאירי שדחה שיטה זו) – לא תשלם לו עתה אלא לכשתתגרש. ואם דמי החבלה מרובים, שגם אם לא תמכור כתובתה כעת, קלה היא בעיניו להוציאה, שהרי כשמוציאה ינכה לה דמי חבלתו מכתובתה – שוב מחייבים אותה למכרה עבורו בטובת הנאה. (הרמ"ה, בשטמ"ק). ויש אומרים שאסור לו לשהות עמה, שהרי היא קלה בעיניו להוציאה. (שיטה זו מובאת במאירי. ומשמע

שאפילו אם אינו רוצה שתמכור לו עתה את כתובתה, כיון שכשיגרשה תצטרך לפרוע לו, הרי קלה להוציאה. ושיטה זו אינה סוברת שכיון שהיא גרמה זאת לעצמה, לא חשו בדבר).

והמאירי כתב שבאמת לא חילקו בין חבלה מועטת לחבלה גדולה, אלא תמיד לא חייבוה למכור כתובתה. וכוונת הגמרא שכיון שבחבלה מועטת הועלנו בכך שפטרנוה מלמכור, שאינה קלה בעיניו להוציאה, שוב לא פלוג רבנן בין החבלות ולעולם פטורה מלשלם לו עד שתתגרש.

ציונים וראשי פרקים לעיון

‘ונמצאו זוממין, אין אומרים ישלמו כל כתובתה...’ – ע’ לעיל בדף ד: – מחלוקת הראשונים האם בממון נאמר הכלל ‘כאשר זמם’ – ולא כאשר עשה.

אמנם, אין הנידון שייך לענינו, שאף שתכף לעדותם שנתן לה כתובתה, הרי נפטר הבעל מחיובו, לא חשיב ‘כאשר עשה’, שהרי עצם מוחזקותו בממון – כדין הוא מוחזק, וגם ללא עדותם היה מוחזק בו, וכל מה שנעשה על פי עדותם השקרית – שפטרנוה מלשלם, ובפסוק לא שייך לומר ‘כאשר עשה’, שהרי אפשר שישלם, ואפילו אם בגלל העדות יידחה התשלום לזמן מה, הרי אפשר שעדיין יתבעוהו וישלם, ועדין לא נעשה הנידון שדנו עליו, דהיינו ההימנעות מתשלומין. (קהלות יעקב – ב”ק ג).

‘טובת הנאה – לאשה, דאי סלקא דעתך לבעל הויא, לימרו לה עדים, מאי אפסדינך, אי הות מזבנת לה לטובת הנאה, בעל הוה שקיל מינך’ – יש לשאול, מה בכך שאם תמכור כתובתה לא תרוויח כלום, הלא יכולה לטעון, כשם ששוה אותו ספק אצל הקונים, כמו כן שוה הספק לי עצמי, והרי העדים זממו להפסידה את אותה שוויות של הספק?

וכתב ב’נתיבות המשפט’ (קמח,א): מכאן, שכל דבר שאינו שוה בעצמו למכרו, וליקח דמים בעדו, אלא ששוה הוא רק לבעליו – אין המזיק חייב לשלם עבורו.

ולכאורה יצא מדבריו שהשובר חפץ אישי של חבירו, כגון משקפיים, או בגד משומש המותאם למידותיו, שאינם שוים למכרם לאחרים – ייפטר המזיק. (ונראה לכאורה שיש לחלק בשופי, כי שוויות הכתובה עתה, בטובת הנאה, עצם מהותה נובעת מכך שיכולה למכור ולקבל דמיה, וללא זה אין שום משמעות לשוויות הכתובה במצב העכשווי, משא”כ בחפץ שהוא בר שימוש, הרי שוה הוא לאדם מצד עצמו, ואין מניעת מכירתו מפקיעה ממנו שם ממון).

ואולם יש להוכיח מכמה מקומות שאין הדבר כן, אלא כל שלגבי הניזק שוה הדבר – הרי זה נזק גמור וחייב לשלם. וכן נקט החזון איש (ב”ק ו,ג).

ואת ההוכחה מסוגיתנו יש לדחות, שכשם שהמוכרת כתובתה בטובת הנאה – לבעלה (לפי ה’סלקא דעתין’ דאביי), כך המזיק כתובתה ישלם דמיה (בטוה”ג) לבעל. וכיון שכן, נמצא שלא זממו להפסידה כלום, כי גם אם היו שורפים בידיים את כתובתה, לא היו משלמים לה אלא לבעלה, נמצא שאינו שוה לה מאומה, ואינו דומה למזיק חפץ ששוה אצל הניזק. (שו”ת אור לציון – ח”א חו”מ ד).

‘אלמה לא, מילי דמזדבני בדינרי נינהו’ – מבואר כאן שמעיקר הדין גובין מכתובתה. ומשמע קצת שחייב הכתובה חל כבר מחיים באופן מוחלט, אלא שאם תמות בחייו, הפקיעו חכמים כתובתה מהנה. כי אם ננקוט שגדר חיוב כתובה הוא כחיוב על תנאי, ומעיקרא לא נתחייב כלל באופן שמתה

לפניו, נמצאת שלא מכרה ללוקח כלום, אלא נתן לה מתנה. וצריך עיון. (חזו"א – חו"מ ליקוטים יב, טז. וע' במזבא מן האחרונים בשאלה זו, ב'וסף דעת' – כתובות דף פא גליון מ). ולכאורה יש מקום לומר שמוכרת את השטר ולא את החוב בעצמו, והשטר – שוה כסף הוא, כמוכר שטר-הגרלה. כמו"כ יש מי שהוכיח מכך שמוכרת כתובה בטוה"נ ול"ה דבר שלא בא לעולם (ע' איה"ש כתובות שם). ויש לדחות כאמור).

לשון חכמים

'כגון דנפיש כתובתה מכתובה דאורייתא' – כתבו ראשונים שאף לדעת הסוברים 'כתובה – דרבנן', אין לחוש על לשון 'דאורייתא', שעיקר הכוונה על כתובה שהיא מן הדין, כתורה וכמצוה, ולא תוספת מדעתו.

ומצינו כיצא בזה בכמה מקומות, שאמרו 'דאורייתא' או 'אמרה תורה'; 'אמר רחמנא' והכוונה מדרבנן או מהלכה או ממדרש –

ע' תוס' ראש השנה ה. חגיגה יז: ד"ה אמרה (= 'אמרה תורה' – כלפי מדרש חכמים, בדבר שאין הצדוקים מודים בו).

תוס' סוטה כז, א ד"ה איש (= 'דאורייתא' – סמך מדאורייתא ולא ממש).

וכן ביבמות פח: 'שהאמינה תורה' וע"ש בתוס' (בע"א) דהוי תקנתא דרבנן.

וע' חגיגה כו. 'טומאת עם הארץ ברגל רחמנא טורה' – אף דטומאת ע"ה מדרבנן, וגם מקור לענין זה נדרש ממקרא בספר שופטים.

ושם בסוף המסכת 'דרחמנא קרייה עץ' וקרא ביחזקאל הוא.

ראש השנה לב, א 'רחמנא אמר אדכר' וע"ש בראשונים.

וע' בראשונים – כתובות י, א אודות הנוסח הכתוב בכתובה 'דחזו לך מדאורייתא'; ושם נג ריש ע"א במהרש"א. וע' ריטב"א ריש פרק אע"פ.

וכי"ב כתב הרשב"א – עירובין טו – בשם הראב"ד: 'הכא בגזרות דרבנן פליגי... והא דאמרינן: הכי אגמרי' רחמנא למשה, לפי שכל הגזרות שעתידין חכמים לגזור נתגלו לו למשה בסיני, משום הכי הלכה נקראת דגזרינן על שם הלכה'.

ועל לשון 'דאורייתא' בדבר שהוא הלכה למשה מסיני – ע' מנחות לט. וברש"י; תוס' ישנים יבמות ד, ב; חת"ס לה; אגרות משה אהע"ז לה, ב ג.

דף צ

הערות ובאורים בפשט

'המוכר עבדו לאחר ופסק עמו על מנת שישמשנו שלשים יום – רבי מאיר אומר: ראשון ישנו בדין יום או יומים מפני שהוא תחתיו...' – ואפילו למאן דאמר 'דבר הגורם לממון – כממון דמי' (וכך סובר ר"מ עצמו – ע' לעיל עא:), אין לומר שמשום כך יהא העבד בדין 'יום או יומים' לשני שהרי לגביו הוא 'גורם לממון' כבר עתה (וכעין שאמרו בפסחים (כט:)) שדבר שאין לו שווי עתה אלא שגורם לממון מצד שלאחר זמן יהא שוה ממון – הרי זה כממון לר' שמעון) – שיש לומר

- ג. לת"ק חייב ולר' יהודה פטור (רש"י ותוס'), דיליף מ'גזרה שוה'.
 ד. נסתפק בגמרא. (ומשמע שהמסקנא לפטור (וכ"כ הרא"ש). ואולם בסנהדרין מבואר (לפי הגרסא שלפנינו) שלרב ששת חייב. תוס').
 ה. אם הגיע לגיל שכשמוכרין לו את בושתו ומכלימים אותו בה – הוא מצטער מכך – חייבים לשלם לו דמי בושתו. ואם לאו – משמע בגמרא שנוקטים לפטור. ע' רא"ש.

קלד. למי מגיעים תשלומי הנזק והשבת במקרים דלהלן:

- א. החובל בבת קטנה של אחרים.
 ב. החובל בבן קטן של אחרים.
 ג. החובל בבנים או בנות גדולים של אחרים.
 ד. כשלת השאלות הנ"ל, כשהאב עצמו הוא החובל. (פז-פח.)
- א. דמי חבלה – לרב ולריש לקיש: לבת. לר' יוחנן: לאב. ודמי שבת – אם אינה ניוזנית משל אביה – נותן לה עצמה עד כדי דמי מזונותיה, ואם נשארה העדפה – לאביה. ואם סמוכה על שלחנו – נותן לה, שהרי רואים שאותו אדם אינו מקפיד. (ולא מבואר להדיא לגבי דמי חבלה בסמוכה על שלחנו).
 ב-ג. הכל לבן, אלא שבגדולים יתן להם מיד, ובקטנים – יעשה סגולה.
 ד. בבנים, בין גדולים ובין קטנים, וכן בבנות גדולות – דמי חבלה חייב (ולקטנים – עושה סגולה), ודמי שבת – כשאינם סמוכים על שלחנו – חייב, ובסמוכים פטור. (וכמה ראשונים סוברים שגם בדמי חבלה יש חילוק בין סמוכים לשאינם סמוכים – ע' רמב"ם, רמב"ן, ריא"ז. אך התוס', הרא"ש, ר"פ כתבו לחלק בין חבלה לשבת).
 בבת קטנה – דמי חבלה – מח' אמוראים (כנ"ל סעיף א) אם חייב או פטור. דמי שבת – פטור. ואם אינה סמוכה על שלחנו – משלם לה עד כדי מזונותיה.
 כל האמור בבת קטנה לענין חבלות – דוקא באופן שנפחת מכספה, אך לא בשאר פצעים (וכן צער בושת וריפוי – לא נחלק בהם ר' יוחנן).

קלה. מהם המקורות שהאישים המנויים להלן, פסולין לעדות:

- א. אשה. ב. עבד. ג. קטן. ד. גזלן. (פח.)
 א. 'ועמדו שני האנשים'.
 ב. מצד השוה מגזלן ואשה או קטן (עולא). או מ'לא יומתו אבות על בנים' – עפ"י אבות שין להם יחס בנים (מר ברי' דרבינא).
 ולר' יהודה יש ללמוד מ'שקר ענה בא ח'ו'.
 ג. 'ועמדו שני האנשים'. ועוד, הרי זו עדות שאי אתה יכול להזימה (רש"י).
 ד. 'אל תשת ירך'... – אל תשת רשע דחמס, עד.

קלו. הכותב נכסיו לבנו לאחר מותו, ומכרן הבן ואח"כ מת הבן בחיי האב – האם קנאם הלוקח? נמק. (פח:)

- לר' יוחנן – לא קנה, לפי שקנין-פירות כקנין-הגוף הוא, ואין הנכסים ברשות הבן למכרם (עכ"פ כשלא הגיעו לידו לעולם).
 לריש לקיש – קנה, שק"פ לאו כקה"ג, או אפשר (כך הסביר רב יוסף אליבא דרב יהודה) שאפילו שק"פ כקה"ג, כיון דראוי ליורשו – יכול למכרו.

קלו. א. אשה שהזיקה לאחרים ויש לה נכסי מלוג – האם היא משלמת מהם?

ב. אשה שהזיקה לבעלה – מה דינה? (פט)

א. תמכרם בטובת הנאה ותתן לו (וקודם תקנת אושא, היתה יכולה למכרם בדמים מלאים ולשלם לו).

ב. אם יש לה נכסי מלוג – תתנם לו בחובה, וכן אם יש לה יותר משיעור כתובה דאורייתא, תתן לו התוספת, ואם לאו – פטורה עד שתתאלמן או תתגרש.

קלח. כתוב ארבע נפקותות (אפשריות) המוזכרות בסוגיא, בשאלה אם קנין פירות קנין הגוף דמי או לא. (פח:–צ.).
א. הכותב נכסיו לבנו לאחר מותו, ומכר הבן לאחר, ומת בחיי האב – האם מכירת הבן מכירה. (ולדברי רב יוסף, אפי' אם ק"פ כקה"ג, אפשר שמכירתו מכירה, משום שראוי ליורשו).
ב. האשה שמכרה נכסי מלוג בחיי בעלה (קודם תקנת אושא).
ג. המוכר עבדו לאחר ופסק עמו שישמשנו שלשים יום – האם הוא נידון בדין 'יום או יומים' לראשון או לשני.
ד. עבד מלוג – האם יוצא בשן ועין לאשה. (אך יש לפרש בכמה אופנים אחרים: שתלוי בתקנת אושא, ובדינא דרבא דשחרור מפיקע מידי שעבוד, או שמא אלמנה לשעבודה דבעל).

קלט. האם עד נעשה דיין? פרט. (ז:).

אם ראה ביום, יכול לדון על סמך ראייתו – לר' טרפון, וכן הורה רבי יהודה נשיאה. אולם לדעת ר' עקיבא לעולם מי שראה לא יכול לדון (בדיני נפשות. – תוס'). ראה בלילה – אינו נעשה דיין (בדינים דאורייתא – ע' גטין ה: וכתובות כא:).

קמ. א. המסיר טליתו של חברו מעליו – האם משלם דמי בושת?
ב. הרק על בגד חברו – האם משלם בושת?
ג. המבייש בדברים – האם משלם בושת?
ד. האם רשאי אדם לבייש את עצמו?
ה. האם נותנים זמן לתשלומי בושת? (צא)

א. חייב.

ב–ג. פטור.

ד. מותר (ולמש"כ התוס' דהרינן משינויי דלעיל, אין הוכחה דשרי).

ה. כן. (ויש מחלקים, דוקא בשבייש ללא נזק – ע' 'אמת ליעקב').

קמא. באלו אופנים מותר לגדוע אילנות מאכל? (צא:–צב.).

כשעציו שוים לשימוש יותר משבב פירותיו. וכן כשמכחיש אילנות יקרים. וכן לצורך מצור, כאשר אין אילנות סרק מצויים. (וכן כשצריך למקומו – רא"ש).

קמב. האומר לחברו: הכני, פצעני – על מנת לפטור, והכהו ופצעו, מה דינו? (צג.).

במשנה איתא שחייב (או משום שאין אדם מוחל באמת, או משום פגם משפחה). ואולם, רבי יוחנן העמיד (לפירש"י ועוד) את משנתנו באמירת 'הן', אך אם יאמר בפירוש 'על מנת לפטור' – פטור. (וכ"פ הרא"ש, דלא כהרמב"ם).

קמג. א. האומר לחברו: קרע כסותי / שבר את כדי, וקרע ושבר – האם חייב לשלם?

ב. האם יש חיובי 'שומר' במעות צדקה ששומרן עבור עניים? (צג.).

א. שנינו במשנה שחייב אם לא אמר לו בפירוש 'על מנת לפטור'. ואולם למסקנא העמידה דוקא כשבא לידו מלכתחילה בתורת שמירה, אבל אם בא לידו בתורת קריעה – פטור.

ב. מיעטו מ'לשומר' – ולא לחלקן לעניים. (משום 'ממון שאין לו תובעין' – רש"י). ואולם מעות הקצובים לעניים מסוימים – דינו ככל שומרין.